

ker Jørgensen viste sig fleksibel i forhold til sine tidligere synspunkter på spørgsmålet om Danmarks medlemskab af Fællesmarkedet. Også til spørgsmålet om beslutningsprocessen i forbindelse med statsministerskiftet foreligger der offentliggjort materiale, som Engberg ikke har anvendt, og som det havde været interessant at se inddraget her.

I fire bilag er optrykt de udkast til taler og udtalelser af Krag, som skulle have været brugt i tilfælde af et nej ved folkeafstemningen. Det er overraskende, at dette materiale kan optrykkes allerede nu – set i relation både til den mystik, der har stået om »den sorte tale«, og til Krag's egne udtalelser – men ret beset indeholder udkastene kun, hvad man måtte forvente ud fra den måde, debatten dengang foregik på, og de argumenter, der blev inddraget fra Krag's og regeringens side.

Konklusionen er desværre helt klart, at bogen kun enkelte steder lever op til de forventninger, den selv har givet næring til. Inddragelsen af nyt kildemateriale og anlæggelsen af nye synsvinkler her og der kan ikke kompensere for det præg af hastværksarbejde og utilstrækkelig forståelse for de behandlede emners kompleksitet, der er over den.

Jørgen Elklit
Institut for Statskundskab

Holger Eriksen, *Socialdemokrat og rebel, erindringer*, Århus: Husets Forlag, 1986, 227 s., 150,00 kr.

Holger Eriksen (født 1894) var en bemærkelsesværdig skikkelse i Socialdemokratiets andet geled, i Århus Byråd 1929-35 og i Folketinget 1935-45 og 1947-64 og, ikke mindst, som farverig og, af en socialdemokrat at være, udisciplineret politisk redaktør af *Demokraten*. *Kedelig* var der aldrig nogen der vilde kalde ham.

Holger Eriksen havde, siger han i forordet, et stærkt ønske om at skrive sine erindringer. Rysten på hænderne forhindrede ham deri. Men i 1984 bad stud. scient. pol. Lars Voetmann ham indtale nogle erindringer til Byens Radio, og daværende stipendiat Lars Stigel ved Historisk Institut hjalp ham med at udvide erindringerne til en bog. Vi andre må tilslutte os hans tak og så tilgive Stigel at han ikke har benyttet lejligheden til at fjerne nogle kortslutninger af hukommelsen (én vil blive nævnt nedenfor) i stedet for at drysse egne små sprog- og stavfejl ud over teksten. Hvorom alting er, den der vil bruge bogen som kilde må naturligvis have dens tilblivelseshistorie i erindring.

Godt en tredjedel af bogen skildrer slægten og barndommen. Såre læseværdigt stof, som imidlertid må forbigås her. Det er nok at nævne at hjemmet havde *små kår* men *ikke* var *fattigt*, begge vendinger brugt som man gjorde dengang, og at det kostede opofrelse da læreren insisterede på at Holger skulde på Bræstrup Realskole: det kom han, og den har han kun godt at sige om.

Socialdemokrat og rebel har Holger Eriksen kaldt sin bog, og det er nok gjort med overlæg. »Jeg er født socialdemokrat«, skriver han. Sommetider har han

ker Jørgensen viste sig fleksibel i forhold til sine tidligere synspunkter på spørgsmålet om Danmarks medlemskab af Fællesmarkedet. Også til spørgsmålet om beslutningsprocessen i forbindelse med statsministerskiftet foreligger der offentliggjort materiale, som Engberg ikke har anvendt, og som det havde været interessant at se inddraget her.

I fire bilag er optrykt de udkast til taler og udtalelser af Krag, som skulle have været brugt i tilfælde af et nej ved folkeafstemningen. Det er overraskende, at dette materiale kan optrykkes allerede nu – set i relation både til den mystik, der har stået om »den sorte tale«, og til Krag's egne udtalelser – men ret beset indeholder udkastene kun, hvad man måtte forvente ud fra den måde, debatten dengang foregik på, og de argumenter, der blev inddraget fra Krag's og regeringens side.

Konklusionen er desværre helt klart, at bogen kun enkelte steder lever op til de forventninger, den selv har givet næring til. Inddragelsen af nyt kildemateriale og anlæggelsen af nye synsvinkler her og der kan ikke kompensere for det præg af hastværksarbejde og utilstrækkelig forståelse for de behandlede emners kompleksitet, der er over den.

Jørgen Elklit
Institut for Statskundskab

Holger Eriksen, *Socialdemokrat og rebel, erindringer*, Århus: Husets Forlag, 1986, 227 s., 150,00 kr.

Holger Eriksen (født 1894) var en bemærkelsesværdig skikkelse i Socialdemokratiets andet geled, i Århus Byråd 1929-35 og i Folketinget 1935-45 og 1947-64 og, ikke mindst, som farverig og, af en socialdemokrat at være, udisciplineret politisk redaktør af *Demokraten*. *Kedelig* var der aldrig nogen der vilde kalde ham.

Holger Eriksen havde, siger han i forordet, et stærkt ønske om at skrive sine erindringer. Rysten på hænderne forhindrede ham deri. Men i 1984 bad stud. scient. pol. Lars Voetmann ham indtale nogle erindringer til Byens Radio, og daværende stipendiat Lars Stigel ved Historisk Institut hjalp ham med at udvide erindringerne til en bog. Vi andre må tilslutte os hans tak og så tilgive Stigel at han ikke har benyttet lejligheden til at fjerne nogle kortslutninger af hukommelsen (én vil blive nævnt nedenfor) i stedet for at drysse egne små sprog- og stavfejl ud over teksten. Hvorom alting er, den der vil bruge bogen som kilde må naturligvis have dens tilblivelseshistorie i erindring.

Godt en tredjedel af bogen skildrer slægten og barndommen. Såre læseværdigt stof, som imidlertid må forbigås her. Det er nok at nævne at hjemmet havde *små kår* men *ikke* var *fattigt*, begge vendinger brugt som man gjorde dengang, og at det kostede opofrelse da læreren insisterede på at Holger skulde på Bræstrup Realskole: det kom han, og den har han kun godt at sige om.

Socialdemokrat og rebel har Holger Eriksen kaldt sin bog, og det er nok gjort med overlæg. »Jeg er født socialdemokrat«, skriver han. Sommetider har han

tænkt om det ikke var bedre om det var en overbevisning han havde tilkæmpet sig. »Men man kan jo ikke bebrejde sine forældre at de har været fornuftige og sørget for at man har fået den rigtige indstilling fra begyndelsen«. Og han slutter bogen med disse ord: »Jeg har aldrig overvejet muligheden af at svigte mit parti... Efter min opfattelse har Socialdemokratiet førstefødselsretten til at skabe et nyt og bedre samfund; men det fordrer også at det gør sig fortjent dertil«. Det er ren besked til læseren.

Derfor vilde Holger Eriksen være med til som politisk journalist at omskabe samfundet. Vejen gik, naturligvis i mange år som journalistisk altmuligmand, fra Løgstør Avis over Vejle, Slagelse, det socialdemokratiske korrespondancebureau i København samt Næstved, til han i 1922 kom til *Demokraten*, hvor han virkede i 43 år, fra 1939 som politisk redaktør. »Det lykkedes... at blive et meget citeret blad i modstanderpressen«, mens der i *Social-Demokraten/Aktuelt* »ganske enkelt var forbud mod at man citerede *Demokraten*«. Men det gav ikke flere abonnenter, indrømmer Holger Eriksen. Han havde sine planer for hvordan et økonomisk sammenbrud kunde afværges. Man kunde ikke trænge igennem. Han mener også at *Demokraten* som ugeblad kunde være gjort levedygtigt.

Holger Eriksen gør sig en fornøjelse af at berette om hvor groft partifæller har regaleret ham, fra skideballer af selveste Stauning og beskyldninger for at være illoyal til hin unavngivne der sagde til ham: »Du har talt som en sjover – den sjover du altid har været«. Det er nok rimeligt at antage at Holger Eriksen i Staunings opfattelse og sprogbrug var en »flab«, sådan som denne skal have sagt om Steincke, da han gjorde ham til justitsminister.

Selv fremhæver Holger Eriksen at der altid har været to hjørnестene i hans forhold til Socialdemokratiet: begejstring for dets ideologiske grundlag og dermed ønsket om at gøre det stærkere og »en stærk skepsis over for partiets praktiske politik«, dets »hug en hæl og klip en tå« metode. Der er ingen grund til at anfægte denne bekendelse. Han ved også godt at »der ikke kan være tvivl om at jo mere enigt et parti fremtræder jo stærkere er det«, men der kan komme en »pligtkollision«. Det er nu også tydeligt at han har kundet lide sin rolle som »flab«. Som dengang han, da Borgbjerg som socialminister i Staunings første regering havde fremsat sit (udsigtsløse) forslag om indførelse af bedriftsråd, straks vilde begynde med *Demokraten*. »Bedriftsråd var virkelig noget man skulde have hos de private arbejdsgivere, men selvfølgelig ikke i ens egne institutioner«. Det er en historie med pointe også i 1980'erne. Og sådan berettes der slag i slag.

Sin efter egen mening måske største dumhed (i form af trang til at sige tingene lige ud) gjorde Holger Eriksen sig imidlertid skyldig i »indendørs«. Gustav Pedersen og han havde talt om at Hedtoft, som Stauning jo i 1939 havde designeret som sin kronprins, burde lade Buhl være førstemanden i det valg der skulde komme. Det skrev han til ham, henvisende til at han var en strålende taler, og at man var begejstret når man hørte ham, men at man vurderede det som en god skuespillerpræstation uden at man havde tillid til det han sagde; Buhl kunde jo altid trække sig tilbage i perioden. »Jeg sluttede brevet med at forsikre at det var i den bedste mening jeg havde skrevet brevet, og at han ikke måtte blive vred«. Hedtoft svarede: »Du siger jeg ikke må blive vred. Jeg er ikke bare vred, jeg er ra-

sende...« Så læste Holger Eriksen ikke mere. – Af fremstillingen synes at fremgå at dette incident fandt sted i sommerhalvåret 1945, og af en telefonsamtale i 1982, da Holger Eriksen ringede mig op efter at have læst min afhandling om H. C. Hansen, Krag og udenrigsministeriet, fik jeg endda indtryk af at det snarest tilhørte besættelsestiden. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, hvor Hedtofts brev senere blev deponeret, oplyser imidlertid at det er dateret 30. april 1947. Dermed bliver brevvekslingen et yderligere vidnesbyrd om at Hedtofts stilling, som jeg antog i min afhandling, ingenlunde var så sikker som offentligheden havde indtryk af, og altså heller ikke efter H. C. Hansens loyalitetstilkendegivelse på sin fødselsdag i 1946. I øvrigt fortalte Holger Eriksen mig at H. C. Hansen havde bebrejdet ham hvad han havde gjort, for det havde medført et farligt besvær; »han (Hedtoft) er i forvejen så mistænksom overfor mig«.

Det fremgår af dette eksempel at Holger Eriksens beretninger er både fornøjelige og værd at bemærke for indholdets skyld. Som naturligt når der fortælles i radio er de ofte episodiske og, som i eksemplet, svære at tidsfæste præcist. Derfor må forskere være opmærksomme, også overfor nogle tilfælde hvor hukommelsen kortsluttes. Et eksempel: Holger Eriksen var i 20'erne imod at man hævede kronen. Bramsnæs vilde stabilisere den ved kurs 70. »Men Bramsnæs blev stemt ned, og det var årsagen til at han senere søgte ud af regeringen og blev nationalbankdirektør«. Det er rigtigt at Bramsnæs, som det fremgår af hans fyldige erindringer herom, i 1924 ønskede en stabilisering på kurs 72, men også at han snart opgav tanken da der ikke var politiske muligheder (og derfor var godt irriteret da Ove Rode senere ønskede shilling-kronen). Han forlod regeringen og blev nationalbankdirektør i 1933 af uvilje mod den devaluering der da fandt sted i forbindelse med Kanslergadeforliget. De to ting har intet med hinanden at gøre. Det kunde redaktøren godt have bragt orden på. Jeg selv må bekende at de mange interessante men bidske skildringer fra byråds- og vælgerforeningskredse har jeg ikke forudsætninger for uden videre at tage stilling til.

Om sit »alvorligste skisma« med partiet vedrørende omsen i 1962 ender Holger Eriksen med at konkludere at det blev »uden betydning hvorledes min stemmeafgivning blev«. Det er utidig beskedenhed. Han og den radikale Aage Fogh (der ligeledes befandt sig i sin sidste valgperiode) var dog årsag til at regeringen måtte acceptere de Konservatives engrosoms i stedet for den detailoms den havde foreslået.

Politologer vil naturligvis med særlig interesse lytte til hvad Holger Eriksen har at sige om valglov og lignende. Her var han jo eksperten fremfor nogen. »Demokrati betyder ikke blot at hver stemme skal have lige vægt, men også at opretholde et system der kan fungere«. Han lufter, når man nu ikke kan stramme spærreglen, tanken om at kræve 100.000 underskrifter til anmeldelse af et parti. *Min* løstagtige kommentar: Så havde Erhard ikke kunnet nå det i 1972, så havde Glistrup fået endnu flere stemmer, Socialdemokratiet tabt lidt færre, de Radikale antagelig fået flere end Venstre, og Hartling ikke kunnet danne sin »smalle« regering, etc. Er ideen i øvrigt dårlig? Holger Eriksen har i hvert fald ret i at jo flere partier des mindre værdi får radios og TVs valgudsendelser (som burde kunne være en politisk folkehøjskole).

Og så en sidste appetitvækker: Det var Holger Eriksen der (i VK-regeringens tid?) foreslog Aksel Møller at tage valgretsaldere ud af grundloven. Venstre kunde jo ikke acceptere Socialdemokratiets og de Radikales krav om nedsættelse. »Det accepterede han, de Konservative og senere også Venstre«. Mig var det ukendt hvordan den idé kom frem. Og det er da morsomt at tænke på hvordan man vilde have fået nedsat valgretsaldere med grundlovens 40% regel i funktion.

Erik Rasmussen
Institut for Statskundskab

Susi Frastein, *Ritt*, København: Tiderne Skifter, 1986, 246 s., 150,00 kr.

Det er oplagt en god ide at udgive en portrætbog om Ritt Bjerregaard: hun har format, hun er vel nok den mest kontroversielle figur i det politiske landskab, og hun er den eneste kvinde, der kan komme på tale som Danmarkshistoriens første kvindelige statsminister.

Af avisomtalen kunne man få det indtryk, at Susi Frasteins biografi om Ritt Bjerregaard alene handlede om den socialdemokratiske toppolitikers brystmål, hendes elskere i Paris – og så ellers om Susi Frastein selv. Men faktisk giver bogen et ganske facetteret billede af både politiker og privatpersonen Ritt Bjerregaard. Selvom nogle af Frasteins iagttagelser og overvejelser måske ikke har interesse for en større offentlighed, gør det kun bogen mere læseværdig, at der er tale om et stærkt personligt portræt.

En af bogens hovedkonklusioner lyder, at Ritt Bjerregaard repræsenterer den nødvendige fornyelse af det gamle arbejderparti. Det er nyttigt, at Frastein her giver en samlet præsentation af Ritt Bjerregaards mærkesager gennem årene: undervisningspolitik, socialpolitik, miljøpolitik, teknologipolitik og fredsarbejdet. Frastein tegner et billede af en visionær politiker, der samtidig accepterer, at vejen til at nå de ambitiøse mål kan være lang, og at det kan være nødvendigt at tage små skridt.

Behovet for en fornyelse af Socialdemokratiet er oplagt – den vælgermæssige nedtur over de sidste par årtier fra godt 40 procent af stemmerne til omkring 30 procent taler sit eget sprog. Et af partiets problemer er, at det har tabt terræn blandt sine gamle kernevælgere uden at vinde øget tilslutning blandt kvinder, højtuddannede, offentligt ansatte – og de unge. Socialdemokratiet i hovedstaden er vel det mest markante eksempel på denne udvikling. Ritt Bjerregaard har selv udtrykt problemet derhen, at »det er hyggeligt, at bedsteforældrene er socialdemokrater. Dem skal vi være glade for og værne om. Men det kan ikke gå, at børnene og børnebørnene bliver SF'ere« (Aktuelt den 16. september 1984).

Et af Ritt Bjerregaards bud på en fornyelse af partiet er en ny åbenhed i forhold til græsrodsbevægelserne – også selvom de er kritisk indstillet over for traditionelle socialdemokratiske holdninger. Det er en kendsgerning, at alle »progres-